

Posudek vedoucího/opponenta vysokoškolské kvalifikační práce:

Název práce: Výpovědní možnosti materiální kultury Sarmatů v Dolním Povolží ve 3.-4. století

Autor práce: Nikita Tarassenko

Autor posudku: Jaroslav Jiřík

Doporučuji k obhajobě (vepsat ano / ne):

Ano

Jednotlivá hodnotící kritéria (uvést u každého bodu známku A–F):

- 1) Hodnocení dodržení zadání a jeho naplnění.

B

2) Struktura práce (přítomnost kapitol podstatných pro splnění cílů práce a relevance jejich obsahu), logika výstavby kapitol.

Práce je po stránce struktury srozumitelná a relevantní.

B

- 3) Metodika práce.

Autor pracuje s literaturou. Jedná se o pokus o syntézu na základě publikované literatury. Jedná se však o v zásadě přejímání již publikovaných názorů bez kritického náhledu.

C

- 4) Práce s literaturou a dodržení citačních norem.

Práce s literaturou je na dostačující úrovni, citační normy jsou splněny.

A

- 5) Jazyková a pravopisná úroveň práce.

V práci se vyskytlo několik terminologických chyb, jako např. „naběrač typu Gedoker“, „cedidlo typu Eggers 160“, „náušnice měsícnice“, „lavor typu Eggers 100“, „lžička s rukojetí, konec které byl vyplněn v podobě daňkova kopyta“, atd. To se někdy objevuje i u geografických pojmů, jako například „středně asijských prvků“. Někdy je též zaměňován pojem „mohyly“ a „hrobu“, což je v některých případech matoucí. Uvědomuji si ovšem, že

kolega je cizinec a naopak bych rád ocenil, že jinak je po jazykové stránce práce zvládnuta velmi dobře. Tyto někdy úsměvné termíny jistě příště nepřehlédne.

C

6) Kvalita a úroveň obrazové přílohy, včetně jejího provázání s textem.

Dostačující

B

7) Celkové hodnocení práce.

B

8) Slovní komentář, připomínky, náměty, otázky k obhajobě (možno rozepsat).

Předmětem bakalářské práce Nikity Tarassenka je poměrně komplikované téma vývoje pozdně sarmatských kultur doby římské v oblasti mezi řekami Volhou a Donem. Práce je členěna na základní tři části a tou je část analytická, katalog a obrazové přílohy.

První a nejdůležitější část je dělena na jednotlivé tematické kapitoly. Autor zde přináší zajímavou kompilaci a syntézu zároveň. Věnuje se historii bádání v oblasti povodí Volhy a Donu, počínaje 20. léty 20. století (např. výzkumy u obce Abganěrovo, dále lokality Krivaja Luka, Starica, Kuzin, atd.). Na pravém břehu Volhy se jednalo o výzkumy mohylníků jako Ternovskij, Aksenovskij či pohřebiště u Žutova. Zásadní zvrat přineslo až bádání v poválečném období, prakticky v celé oblasti, kde se předpokládá sarmatské osídlení: tedy v Rostovské a Volgogradské oblasti, na jihu Kalmycka, podél toku Donu, v Povolží, podél Doněckého pohoří na západě po Jergeninské vysočiny na východě. Autor tyto oblasti rozděluje do čtyř základních regionů, které mezi sebou v následující syntéze porovnává.

Chronologicky je pozdní sarmatská kultura řazena do období od druhé poloviny 2 století n. l. až po konec 4. století n. l., kdy zaniká v důsledku vpádu východních nomádů. Jako chronologická východiska jsou považovány závěry A. Skripkina, P. Rava a S. Bězuglova.

Jako základní typ památky jsou analyzována pohřebiště, někdy s mohylovým náspelem (kurgany). Jako charakteristický znak se objevuje S-J orientace zemřelých a dále časté umělé deformace lebek. Od druhé poloviny 2. století se stává dominantní formou hrobové konstrukce hrob s výklenkem a zde se nachází až 50% jedinců s umělými deformacemi. Od 3.-4. století se objevuje další nový jev a tím je ukládání zemřelých do katakombních hrobů. N. Tarassenko na základě publikovaných názorů předpokládá, že tyto inovace mohly vzniknout v důsledku etnických změn počínaje druhou polovinou 2. století n. l. Předpokládá především expanzi nových kulturních (a tedy i etnických) elementů z oblasti východně od Volhy do oblasti mezi Volhou a Donem. Jako významná lokalita se v pozdním období sarmatské kultury v textu správně objevuje nekropole Tanais (do zhruba 70. let 4. století n. l.). Jako „klasickou pozdně sarmatskou kulturu“ pak autor chápe polovinu 2. až polovinu 3. století n. l.

Zvláštní pozornost věnuje autor typologickému členění materiální kultury, především různým variantám lučkových spon, zrcátkům, keramice, zbraním, koňským postrojům ad. Ukazuje na jejich chronologický a socio-stratifikační význam. To se týká především zbraní (meče, dýky, šípy, kopí, luky, ad.). Zajímavý je názor, zprostředkovaný A. M. Chazanovem, že některé typy mečů lze vyvodit z prototypů ve střední Asii či dokonce na jižní Sibíři. Na druhou stranu je poměrně zajímavé nízké zastoupení luků na pohřebištích. Ačkoliv neexistuje přímá úměra mezi zbraněmi zastoupenými na pohřebišti a výzbrojí, užitou v reálném boji, přesto může být tento jev do jisté míry vnímán jako odraz tehdejší reality, tedy nižší frekvence luků. Autor se v tomto smyslu dále zabývá otázkou vysoké militarizace sarmatské společnosti a možného rozšíření těžké jízdy, tzv. katafraktů, které známe především z Persie (známé nálezy např. z Dura Europos), ale i z Podunají u Jazygů (např. Trajánův sloup). Užití zbroje pak autor předpokládá na základě četných patologických změn na kostrách, způsobených zjevně v důsledku zhojených zranění v boji. V případě úvah o užití kvalitních přílbic lze autora upozornit na vyobrazení žebrovaných přileb v kontextu Sarmatů na Trajánově sloupu či na reliéfu, zobrazujícím gardu císaře Galerius v Soluni. Také lze upozornit na některé práce M. Kazanského a dalších autorů k tomuto tématu.

Za významný socio-stratifikační prvek považuje autor vedle zbraní také koňské postroje. Dále si všímá importů kovového nádobí a keramiky z římské říše. Za doklady přítomnosti elity jsou považovány předměty ze stříbra a zlata.

Závěrem se autor věnuje problematice kočovného života v širokém geografickém pásu Euroasie od Mongolska po Maďarsko. V tomto směru se dotýká významu role nomádů v šíření nadregionálního importu, včetně vzácných komodit, jako je hedvábí, lakované skříňky či předměty v polychromním stylu.

Předloženou práci považuji za cenný základ pro budoucí autorovo bádání. Sarmaté náležející k iránským národům, podobně jako starověcí Peršané, Baktrové, Massagetové, Kúšáni, Jazygové a další, byli významnými nositeli kulturních inovací a zároveň díky své geografické poloze byly prostředníky kontaktů mezi západními a východními částmi Euroasie. V tomto směru se nabízí několik možných budoucích směrů výzkumu:

- 1) Využití nabyté znalosti materiální kultury z oblasti mezi Donem a Volhou ke komparaci z oblasti Podunají, kde jsou známí sarmatští Jazygové, mimo jiné účastníci markomanských válek.
- 2) Sledování možných vlivů z oblasti při Aralském jezeře, kde jsou historickými prameny umístění Massagetové, kteří bývají někdy považováni za předky Alanů.
- 3) Sledování výskytu importů: a) z římské říše (keramika, sklo, kovové nádobí, předměty v polychromním stylu, mince ad.), b) z oblasti sásánovské (zbraně, skleněné nádoby, předměty v polychromním stylu), c) pocházejících z dálkového obchodu na suchozemské trase hedvábné stezky (hedvábí ad.).
- 4) Vliv z okruhu černjachovské kultury.
- 5) Velmi důležité je sledování rozličných kulturních inovací, které se objevují v jihovýchodní, střední a západní Evropě počínaje přelomem 4. a 5. století n. l. Celou řadu těchto příkladů materiální kultury lze dát do souvislosti s tzv. post-černjachovským horizontem, ovšem určitá skupina kulturních elementů bude spjata právě s pozdním sarmatským prostředím (umělé deformace lebek, tzv. nomádská

zrcátka, některé příklady spon, vzácné příklady hrobů ve výklenku – např. i v Praze-Zličíně, konkrétně hrob č. 15. Podobné pohřby ovšem známe z např. z Furmanovky).

Podpis autora posudku.

Jaroslav Jiřík

